

лат.) систем права и их правореализации отдельными группами лиц, представляющими собой как слои (страты) общества, так и местные, локальные группы населения, что повлияло на процесс формирования будущих национальных правовых систем в масштабах государств как национальных и политических образований, претендующих на независимость.

Таким образом, можно говорить о том, что формирование правовой системы суверенного государства сочетается как с уровнем внутригосударственного формирования отдельных правовых систем (в рамках таких отдельных сфер правового регулирования, как территориальные, социальные, этно-конфессиональные), так и с системным структурированием правовых фактов и отношений на наднациональном уровне как в форме государственно-правового образования империя, так и в формах более распространенных в современности надгосударственных союзов, международных организаций. При этом, акцентируя внимание на историческом периоде развития Священной Римской империи XIV – начало XIX в., необходимо отметить, что характерными чертами и сущностью партикулярных правовых систем Священной Римской империи (германской нации) являются обособленность правовых норм в отношении отдельных групп общества, а также их системность, в условиях формирования современной романо-германской правовой семьи.

Таким образом, исторический опыт государственно-правового развития Священной Римской империи как опыт развития многоплеменного и многонационального государства, существовавшего на протяжении нескольких исторических периодов, с режимом имперского правления, который продолжил опыт античной древности, в контексте определенных тенденций развития соседних народов (концепция Москва–третий Рим), в соперничестве в масштабах империй (империя Наполеона) актуален как пример универсального государства, партикулярность права которого, существовавшая исторически, определила тенденции правового и политического развития Европы и во многом обусловила современные процессы, в том числе в контексте проблем централизации, децентрализации, а также универсализма и глобализации.

Снарава В. А.

ЗВЫЧАЙ ЯК АСНОЎНАЯ КРЫЊІЦА СУДОВАГА ПРАЦЭСУ

Снарава Валерыя Аляксандраўна, студэнтка 2 курса Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, г. Мінск, Беларусь, svarova.valeri@yandex.by

Навуковы кіраўнік: выкладчык Бічун В. М.

Гістарычны прававы звычай нарадзіўся з першабытнаабшчыннага ладу дзяржавы і з’яўляўся першай крыніцай права, якая рэгулявала грамадскія адносіны.

Ва ўмовах радавога строю выкананне звычай забяспечвалася мерамі грамадскага ўздзеяння на парушальніка (пакаранне, выгнанне, інш.) або ўхваленнем мер, якія выкарыстоўваліся пакрыўджаным, яго сваякамі і членамі роду (кроўная помста) у дачыненні крыўдзіцеля.

Першыя заканадаўчыя акты, прынятыя дзяржавай на ранняй стадыі яе развіцця, уяўлялі сабой звод звычайў, якія дзейнічалі яшчэ ў радавым ладзе. Першапачаткова і міжнароднае права фармавалася на падставе міжплемянных звычайў, якім дзяржавы надалі сілу права. Да ліку такіх звычайў ставяцца недатыкальнасць прадстаўнікоў іншага боку, вернасць дадзенаму слову і шэраг іншых аналагічных элементарных правілаў паводзін, якія не мелі раней якасцей права.

Прыкладамі трансфармацыі звычайў з'яўляюцца многія нормы Рускай Праўды, якія тычацца адпаведна працэсуальнага права. Дзяржава выкарыстоўвала такія віды доказаў, як прысяга, ардаліі, паказанні сведак, вядомыя яшчэ першабытнаабшчыннаму ладу. Але захаваўшы звычайныя формы судовага доказу, дзяржава ўсталёўвае ў іх ужыванні шэраг змен, выгадных пануючаму класу. Так, напрыклад, арт. 85 Падрабязнай Праўды кажа: «Все эти тяжбы решаются показаниями свидетелей из числа свободных (людей); если случится свидетелем быть холопу, то на суде ему не выступать». Руская Праўда ведае асаблівыя формы так званага дасудовага працэсу, «дасудовага ўсталявання адносін» паміж пацярпелым (будучым істцом, абвінаваўцам) і меркаваным адказчыкам (будучым абвінавачваным). Гэтыя адносіны рэгуляваліся артыкуламі Рускай Праўды пра «зводу» і «ганенні следу», якія з'яўляюцца трансфармаванымі звычайнымі нормаў.

Некаторыя аўтары лічаць, што і «звод», і «ганенне следу» былі некалі спосабамі калектыўнай самадапамогі суседскіх абшчын, якія патрабавалі ўдзелу вялікай колькасці блізкіх пацярпеламу людзей. Пытанне аб тым, што ўяўляў сабой звод, з'яўляецца прадметам дыскусіі сярод гісторыкаў права. На думку адных, звод – гэта парадак вытворчасці па справах аб аднаўленні парушанага права ўласнасці. Іншыя лічаць звод пачатковай стадыяй працэсу. На думку трэціх, звод – гэта вочная стаўка. Нарэшце, на думку чацвёртых, звод уяўляе сабой асаблівы парадак крымінальнай вытворчасці. С. В. Юшкоў не лічыць звод ў эпоху Рускай Праўды ні віндыкацыйным працэсам, ні пачатковай стадыяй працэсу, ні вочнай стаўкай, ні асаблівым парадкам вытворчасці – «працэсам па татьбе». Ён адзначаў, што звод – гэта юрыдычная з'ява, якая не можа быць раскладзена на складовыя часткі. Яна змянялася ў часе па меры таго, як развіваўся працэс у феадальнай дзяржаве. Звод – гэта парадак (працэдура) адшукання асоб, якія прысвоілі чужую рэч або раба, і вяртання рэчы яе ўласніку. Па Рускай Праўдзе «калі хто апазнае сваю рэч, страчаную ім або скрадзеную ў яго, ... то яму не (варта) казаць “гэта маё”, але (хай скажа так) “ідзі на звод (высветлім), дзе ты ўзяў (яе)”. Калі на зводзе выявіцца (той), хто вінаваты (у прысваенні чужой рэчы), то на таго і падае адказнасць за крадзеж;

тады ён (г. зн. ісцец) возьме сваю рэч, яму ж будзе плаціць вінаваты і за тое, што прапала разам з выяўленай рэччу...». Ганенне следу, у сваю чаргу, заключаецца ў вышуку злачынца, які не быў злоўлены на месцы злачынства па пакінутых слядах. Меркавалася, што там, дзе губляюцца сляды, знаходзіцца злачынец.

З першабытнаабшчыннага ладу бяруць свой пачатак і такія віды доказаў па Рускай Праўдзе, як паказанні «послухаў» і «відакоў». У літаратуры змяшчаецца шмат пунктаў гледжання аб значэнні гэтых тэрмінаў. Але ў дадзеным выпадку галоўнае тое, што ў судовым працэсе яны выступалі бакамі, пры гэтым салідарна дзейнічалі з істцом або адказчыкам. У гэтых інстытутах прысутнічае відавочны перажытак той калектыўнай салідарнасці, якая ўзыходзіць да першабытнаабшчыннага ладу, калі ўнутраныя канфлікты вырашаліся на агульнанародным сходзе. Але ў эпоху Рускай Праўды ў якасці выразнікаў думкі калектыву выступаюць яго паўнамоцныя прадстаўнікі – послухі, на аўтарытэтных паказанні якіх спасылаюцца зацікаўленыя бакі. Калі гаварыць аб характары працэсу па Рускай Праўдзе, М. А. Чальцоў-Бebuтаў пісаў, што спаборная (абвінаваўчая) форма барацьбы бакоў, зразумела, вырасла з тых метадаў вырашэння канфліктаў, якія існавалі яшчэ ў эпоху родаплемянных адносін. Разам з тым неабходна падкрэсліць, што дзяржаўная ўлада пераняла звычайныя працэсуальныя нормы, прыстасавала і змяніла іх у сваю карысць, напоўніла класавым зместам.

Такім чынам, можна зрабіць вынік, што найбольш старажытныя заканадаўчыя акты, у тым ліку і прысвечаныя судоваму працэсу, паўсталі з нормаў звычаяў і ўяўлялі сабой сукупнасць іх перапрацаваных палажэнняў. Трэба падкрэсліць, што звычай настолькі ўкараніўся ў правасвядомасці беларускага народа, што амаль да XIX ст. на тэрыторыі Беларусі дзейнічалі некаторыя нормы звычайнага працэсуальнага права. Напрыклад, копныя суды існавалі на беларускіх землях да пачатку XIX ст., пакуль не былі канчаткова скасаваны ўладай Расійскай Імперыі.

Станкевич В. С.

ЗЕМСКИЙ СУД В ВЕЛИКОМ КНЯЖЕСТВЕ ЛИТОВСКОМ

Станкевич Валерия Сергеевна, студентка 2 курса Белорусского государственного университета, г. Минск, Беларусь, lerika2003267@gmail.com

Научный руководитель: д-р юрид. наук, профессор Довнар Т. И.

Как отмечают ученые (И. И. Лаппо, И. А. Юхо и др.), история земского суда – это история развития сословных прав шляхты. Изначально суд возник в первой половине XVI в., но законодательно был оформлен Бельским привилеем 1564 г. и Статутами Великого княжества Литовского (ВКЛ) 1566 и 1588 гг. Эти нормативные акты закрепили прогрессивные для того времени принципы судопроизводства: отделение судебной власти от административной в